

**ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ ТА
ПРАВА»**

**ДАВИД І ГОЛІАФ:
ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ ТА
СТАЛОГО РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

Львів 2022

**ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ ТА
ПРАВА»**

**ДАВИД І ГОЛІАФ: ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ
ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ВІЙНИ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

*DAVID AND GOLIATH: PROBLEMS OF SECURITY
AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF
UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR*

COLLECTIVE MONOGRAPH

Львів – 2022

УДК 004:314/316:32-34

Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського університету
бізнесу та права (*Протокол № 11 від 30 червня 2022 р.*)

Ця монографія опублікована у рамках зареєстрованих тем НДДКР Львівського
університету бізнесу та права (*№0121U111332; №0121U111333;
№0121U111334; №0121U112285; №0121U112288; №0121U112289;
№0121U112292*).

Представлені матеріали проіндексовані у міжнародній наукометричній базі
OpenAire

Рецензенти:

Juliusz Piwowarski, D.Sc., Professor, Rector, Higher School of Public and Individual Safety «Apeiron» in Cracow, Краків, Польща;

Перевозова І. В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва та маркетингу, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Івано-Франківськ, Україна;

Слінько С.В., доктор юридичних наук, професор, професор (кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, Україна.

Давид і Голіаф: проблеми безпеки та сталого розвитку України в умовах війни: колективна монографія. Львів: Львівський університет бізнесу та права, 2022. 300 с.

Ця колективна монографія публікується у відповідності до принципів Будапештської ініціативи відкритого доступу. Закликаємо до максимального поширення і використання результатів та рекомендацій, викладених у монографії у Вашій практичній діяльності з посиланням на дані про авторство. Увесь вміст монографії ліцензовано за умовами ліцензії Creative Commons BY 4.0 International license.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ НА КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6810954>

Хитра О.¹, Чистоклетов Л.²

Annotation. Almost four months have passed since the Russian aggression against Ukraine in 2022, and during this period, our heroic Armed Forces, masterfully finishing off the Russian enemy, dispelled the so-called "invincibility" course of the Russian rotten military "machine" and all its inability to conduct military operations.

Starting with the annexation of Crimea and the artificial creation of the "DPR and LPR" unrecognized by the countries of the world, the undeclared war by the Russian Federation turned into a full-scale criminal aggression against Ukraine.

The analysis of the study of the legal provision of responding to a military-political threat that encroaches on the national security of Ukraine once again points to the relevance of the specified scientific development, which requires, in the conditions of the Russian-Ukrainian war, the improvement of the regulatory framework and the adoption of new changes and recommendations for their optimization.

Keywords: crisis situations, response, Russian aggression.

¹ Олександра Хитра, д.ю.н., доцент, професор кафедри адміністративного права та адміністративного процесу, Львівський державний університет внутрішніх справ; e-mail: olexandrahitra@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3632-5101>

² Леонтій Чистоклетов, д.ю.н., професор, професор кафедри адміністративного та інформаційного права, Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»; e-mail: leon1949@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3306-1593>

1. Вступ

З часу російської агресії проти України у 2022 році минуло майже чотири місяця і за цей період наші героїчні Збройні Сили, майстерно добиваючи російського ворога, розвіяли так звану ходу «непереможності» російської гнилої військової «машини» та всю її нездатність ведення військових операцій.

Починаючи з анексії Криму та штучного створення невизнаних країнами світу «ДНР та ЛНР», неоголошена Російською Федерацією війна переросла у повномасштабну злочинну агресію проти України.

Станом на 31 січня 2021 року, за даними Управління верховного комісара ООН з прав людини, загальна кількість людських втрат у російсько-українській війні (з 2014) становить 42-44 тисяч осіб, з яких загинуло 13100-13300 осіб, а було поранено 29500-33500. Ця кількість включає 3375 загиблих і 7000-9000 поранених цивільних осіб, приблизно 4150 загиблих і 9700-10700 поранених українських військових, а також приблизно 5700 загиблих і 12700-13700 поранених проросійських бойовиків.¹ До цього числа входять як загиблі безпосередньо від бойових дій, так і внаслідок необережного поводження зі зброєю та вибухівкою, ДТП, хвороб під час служби в зоні конфлікту, а також убивств і самогубств [1].

Першою жертвою російського вторгнення в Україну став Решат Аметов. Він був викрадений 3 березня 2014 року о 12:00 з мітингу на підтримку України, вивезений російськими спецслужбами у гори, де його піддавали тортурам і, понівеченого, стратили вистрілом у голову. За словами Юрія

¹ ООН підрахувала кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Radio Свобода* (укр.). Архів оригіналу за 24 лютого 2021. Процитовано 25 лютого 2021.

Бутусова, таким чином російська сторона вчинила акт залякування.^{1 2}

Кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні, як з Криму, так і зі східних регіонів країни, на травень 2014 року у російсько-українській війні (з 2014) досягла 10 тисяч осіб, з яких щонайменше третина - діти, повідомляє Управління Верховного комісара ООН у справах біженців³, а станом на березень 2015 року, за даними ООН, число внутрішньо переміщених осіб всередині України сягнуло 1 мільйона 177 тисяч осіб, за кордоном налічувалося понад 760 тисяч біженців, таким чином загальне число осіб, що покинули свої домівки становило майже 2 млн осіб⁴[1].

На кінець червня 2022 року, незважаючи на шалені втрати ворога (понад 35 тисяч загиблих, не рахуючи поранених), Збройні Сили України ведуть успішні бойові дії, відстоюючи територіальну цілісність, незалежність та державний суверенітет України.

Таким чином, Україна опинилася перед військово-політичною загрозою, яка в ході повномасштабної російської агресії у 2022 році обернулася чисельною загибеллю мирного населення з руйнуванням та знищенням великої кількості комунікацій міст та сіл держави. Ворог з порушенням норм міжнародного права варварські вбиває дітей, руйнує школи та вищі навчальні заклади. За повідомленням прес-служби Офісу

¹ Решат Аметов - перший українець, убитий Росією при вторгненні в Україну (укр.). Архів оригіналу за 4 березня 2017. Процитовано 3 березня 2017.

² Gazeta.ua (3 березня 2017). Три года назад россияне убили первого украинца с момента незаконного вторжения РФ. *Gazeta.ua* (ru-RU). Архів оригіналу за 3 березня 2017. Процитовано 3 березня 2017

³ Кількість біженців з Криму і зі сходу України досягла 10 тисяч — ООН // «Корреспондент.net», 20 травня 2014. Архів оригіналу за 15 червня 2014. Процитовано 14 червня 2014.

⁴ Ukraine: Overview of population displacement (as of 23 March 2015). Архів оригіналу за 29 жовтня 2016. Процитовано 17 квітня 2017

генерального прокурора через військову агресію Росії в Україні у 2022 році на кінець червня постраждали 948 дітей – 338 дітей загинуло та понад 610 поранено.

Раніше станом на 16 червня 2022 року найбільше постраждало дітей у Донецькій області – 297, Харківській – 170, Київській – 116, Чернігівській – 68, Луганській – 54, Херсонській – 52, Миколаївській – 48, Запорізькій – 30, Сумській – 17 [2].

За межі території України з 24 лютого 2022 року було евакуйовано понад шести мільйонів українського населення.

За час повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну у 2022 році станом на 3 червня правоохоронці загалом зареєстрували 22 678 злочинів. Із них 15 446 – воєнні злочини.

Перш ніж визначити правові засади міжнародного та вітчизняного законодавства у сфері забезпечення реагування на кризові ситуації, що в наслідок російської агресії загрожують національній безпеці України, необхідно звернутися до міжнародної практики нормативно-правового захисту населення від зовнішніх та внутрішніх загроз з метою оптимального проведення заходів щодо їх подолання.

2. Результати

Одним з основних міжнародних актів, який на підставі реалізації принципу верховенства права регулює правові відносини при виникненні надзвичайних ситуацій виступають основні положення Загальної декларації прав людини, яка прийнята резолюцією Генеральної асамблеї ООН 10 грудня 1948 року [3]. Україною ратифікація резолюції відбулась лише 17 липня 1997 року. Значимість вказаного правового акту полягає в тому, що він є гірким загальним підсумком безпосереднього досвіду Другої Світової Війни¹ [4] і уявляє глибинне політичне,

¹ Загальні втрати військових та цивільного населення під час війни за різними даними становлять від 50 до 75 мільйонів людей.

правове, соціальне, культурне та духовне вираження невід'ємних прав, якими наділено все людство. Через весь зміст резолюції широкою канвою проходить зміст положення людини щодо її прав на життя, здоров'я та засудження рабства, незалежно чи то в умовах мирного, чи воєнного періоду.

Не менш важливим міжнародним правовим актом, в якому реалізуються положення людини під час виникнення надзвичайних ситуацій є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04 листопада 1950 року (далі – Конвенція). Стаття 4 Конвенції вказує, що «нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані, за виключенням «випадків надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю добробуту суспільств» [5]. Крім того, у статті 5 Конвенції було визнано, що <...> «Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не можна бути позбавлено свободи, крім випадків... встановлених законом...» [5].

Військово-політична ситуація, яка склалася в наслідок злочинною російською агресією з так званою «військовою операцією» занепокоїла та привернула пильну увагу не лише в європейських країнах, але і у всьому світі. Ще лишилося у пам'яті багатьох людей спогади про буремні часи війни 1939-1945 років з її руйнівними наслідками для всього світу. Всесвітня громадськість, пам'ятаючи смерть та горе попередньої повномасштабної війни, робить все, щоб не допустити початку Третьої світової війни з застосуванням атомної зброї. Особливо це знають народи Богемії та Моравії де було встановлено 15 березня 1939 Гітлеровською Німеччиною етнічно-чеський протекторат. Також незгладимою у пам'яті більшості народу Польщі залишилися спогади від часів Другої Світової Війни, яка розпочалася у вересні 1939 року. Польща як і сьогоднішня Україна прийняла першою воєнний удар від ворога.

З приводу злочинного вторгнення російських окупантів на територію України, 2 березня 2022 року було скликано засідання ООН, на якій було прийнято Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Агресія проти України» (далі - Резолюція). Членами Генеральної Асамблеї ООН відповідно до п. РР6 РР12, *висловлюючи серйозну стурбованість повідомленнями про напади на цивільні об'єкти, такі як житлові будинки, школи та лікарні, а також про жертви серед цивільного населення, включаючи жінок, літніх людей, людей з обмеженими можливостями та дітей та відповідно до п. РР13, визнаючи, що військові дії Російської Федерації на суверенній території України мають такий масштаб, якого міжнародне співтовариство не бачило в Європі протягом десятиліть, і що необхідні термінові дії, щоб врятувати це покоління від лиха війни, Резолюцією було висунуто вимогу від Російської Федерації негайно, повністю та безумовно вивести всі свої збройні сили з території України в межах її міжнародно визнаних кордонів [6].*

Резолюцію, за виключенням самої Росії, Сирії, Північної Кореї, Білорусі та Еритреї, підтримало 141 держава ООН, що є рекордною кількістю голосів з 2014 року.

«Ця резолюція є не лише важливим політичним сигналом ізоляції Росії та фіксацією її злочинів, у тому числі агресії. Її також використовують у міжнародних судах», - підкреслив Д. Кулеба [7].

Крім того, у виступі Генерального секретаря на зустрічі з журналістами після голосування в Генеральній Асамблеї ООН щодо України було виражено єдина оцінка щодо територіальної цілісності і суверенітету України, які були порушені Росією в наслідок агресії проти України.

Зважаючи на широкомасштабність та далекоглядність ведення загарбницької російської війни з прогнозованим посяганням на східні регіони Європейського Союзу О. Загребельний констатує, що «Локальні війни і воєнні конфлікти

становлять сьогодні одну з основних загроз як для національної, так і для міжнародної безпеки» [8, с. 49].

У Звіті про результати за 2021 рік представництва Організації Об'єднаних Націй в Україні зазначається, що «...Хоча ні тривалість, ні результат війни (російсько-української) ще не зрозумілі, уже зрозумілими є наявність негативного впливу на людей та пріоритетні потреби відновлення. Вони склали основу Перехідної програми ООН для України, яка замінює Рамкову програму партнерства ООН, термін дії якої закінчується у 2022 році, і охоплює наступні 18 місяців. Перехідна рамка служитиме для підтримки та доповнення зусиль України щодо реагування, відновлення та реконструкції та стратегічно керує реакцією ООН на триваючу війну та її наслідки, від найтерміновіших до середньострокових» [9].

Ще одним з кричущих обставин, який ще залишається не вирішеним – це стан перебування наших військовополонених, які понад восьми років в наслідок їх захоплення незаконними формуваннями ДЛНР знаходяться у російських катівнях. Загрозливим для життя та здоров'я є також стан перебування захисників Маріуполя полку «Азов», національної гвардії та прикордонників, які майже три місяці героїчно боронили місто, знищили понад 6 тисяч живої сили ворога та відтягнули на себе дванадцятитисячне вороже військо з'єднання. До речі, командирів героїв-захисників, нехтуючи норми міжнародного права, російські агресори перевезли у Лефортово до Москви. А виродки з незаконнопроголошених так званих «ЛНР» та «ДНР» «горять бажанням» засудити героїв-захисників до розстрілу! Таке злодійське ставлення до військовополонених суперечить нормам Конвенції про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) від 18 жовтня 1907 року де у статті 1 вказано, що «Договірні держави видають своїм сухопутним військам накази, які відповідають Положенню про закони і звичаї війни на суходолі, що додається до цієї Конвенції», а в статті 3 Конвенції

зазначається, що «Воююча сторона, яка порушує норми зазначеного Положення, підлягає відповідальності у формі відшкодування збитків, якщо для цього є підстави. Вона є відповідальною за всі дії, вчинені особами, які входять до складу її збройних сил» [10].

У розкритті зазначеної тематики слід звернути увагу на досвід роботи Організації Об'єднаних Націй у забезпеченні міжнародних операцій з надання допомоги в умовах надзвичайних ситуацій. Так, основи безпеки людства, які закладені у Резолюцію Генеральної Асамблеї Об'єднаних Націй 46/182 «Зміцнення координації гуманітарної допомоги надзвичайного

характеру Об'єднаними Націями», повністю віддзеркалюються та доповнюються у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/71/129 від 26 січня 2017 року «Безпека і захист гуманітарного персоналу та захист персоналу Організації Об'єднаних Націй», резолюції Ради Безпеки про захист гуманітарного персоналу, а також включаючи резолюцію 2175 (2014 року) від 29 серпня 2014 року.

Мінливий характер загроз, з якими персонал Організації Об'єднаних Націй стикається при розгортанні конфліктів, визначає те, що «...у 2015 році від інцидентів, які порушували безпеку і захист, постраждали 1819 осіб, або 1,01 відсотка від загальної чисельності персоналу системи Організації Об'єднаних Націй, при цьому 39 співробітників загинули (з них 23 - в результаті актів насильства, а саме – злочинів, терористичних актів і збройного конфлікту), 229-ох було поранено (з них 99 - в результаті актів насильства), 21-го викрадено, 69 арештовано або затримано і у 405-ти випадках повідомлено про залякування і утиски. Необхідно відзначити, що ці цифри не враховують персонал Організації Об'єднаних Націй, який не належить до системи забезпечення безпеки Організації Об'єднаних Націй, наприклад, місцевих співробітників, з яких 21 особа у 2015 році

отримала поранення, 3 – викрадені, 30 – арештовані або затримані і у 80-ти випадках повідомлено про їх залякування та утиску» [11]. Лише у 2020 році на сході України у гібридній війні Росії проти України було атаковано 475 працівників гуманітарної допомоги: 108 вбитих, 242 поранених і 125 викрадених (згідно даних ООН в Україні) [12].

Найбільш ураженим у військових конфліктах є медичний та гуманітарний персонал, на якого покладено весь тягар у наданні невідкладної медичної допомоги на полі ведення бойових дій. І не зважаючи на шалені обстріли, медичний персонал не залишає бойового місця і надає кваліфіковану медичну допомогу, дотримуючись всіх канонів поваги до людської гідності, рятуючи поранених ціною свого життя.

Не меншою оптимальною та найбільш сприятливою моделлю у подоланні виникнення загрози є методика «DSMA-Notice», яка¹ взята на озброєння Об'єднаним Королівством. Сутність вказаної моделі полягає у офіційному зверненні Уряду країни до редакторів новин не інформувати і не транслювати матеріали щодо стану політичної, економічної та інформаційної безпеки, які носять конфіденційний характер і належать до юрисдикції національної безпеки.

Нам імпонує також механізм удосконалення системи планування та спільного реагування на надзвичайні ситуації, який запроваджується в НАТО. Координаційним центром цього реагування виступає Комітет НАТО з планування на випадок надзвичайних ситуацій (КПНС). Метою його діяльності є запровадження організаційно-правових заходів, спрямованих на підвищення рівня готовності держав-членів РЄАП до ліквідації наслідків техногенних катастроф та стихійних лих.

¹ Успішно започаткована була з 1912 року та зазнала певної модернізації і працювала як D-Notice, згодом у 1993 році була перейменована в DA-Notices (Defense Advisory Notices). Вікіпедія. URL: site:360wiki.ru

До складу КПНС входять 4 робочі органи за 8 напрямками діяльності у сфері планування на випадок надзвичайних ситуацій:

1. Група цивільного захисту:

а) цивільний захист та реагування на катастрофи.

2. Транспортна група, яка включає 3 підгрупи з планування за напрямками:

а) цивільна авіація;

б) морські перевезення;

в) внутрішній наземний транспорт.

3. Об'єднана група з охорони здоров'я, сільського господарства та планування продовольчих ресурсів, яка включає 2 підгрупи за напрямками:

а) охорона здоров'я;

б) планування продовольчих ресурсів та сільського господарства.

4. Група з промислового та комунікаційного планування на випадок надзвичайних ситуацій:

а) промислові ресурси;

б) цивільний зв'язок [13].

У 1997 році був підписаний «Меморандум про взаєморозуміння щодо планування при надзвичайних ситуаціях цивільного характеру та готовності до катастроф між Міністерством України з надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Організацією Північноатлантичного договору» [11].

Як далі було зазначено у Меморандумі «...з метою розширення та поглиблення можливостей у галузі готовності до катастроф, співробітництво між сторонами, зокрема, буде зосереджено на наступних сферах взаємного інтересу:

(а) Обмін інформацією, експертизою та досвідом, шляхом семінарів, практикумів, пілотних проектів щодо оцінки ризику, планування на випадок надзвичайних

ситуацій, запобігання катастрофам, аналізу після катастроф, а також готовності та управління катастрофами взагалі;

(b) Планування на підтримку управління катастрофами, включаючи удосконалення можливостей регіонального реагування та взаємосумісності при ліквідації наслідків катастроф, зокрема, гасіння великих пожеж на нафтових або газових свердловинах та трубопроводах;

с) Враховуючи можливості України у галузі транспортної авіації, розглядати плани з транспортної підтримки при управлінні катастрофами, з особливою увагою на підсилення домовленостей щодо аеромедичної евакуації, з подальшим розглядом загальної концепції та принципів, дійсних для Альянсу та країн-партнерів (наприклад, взаємосумісність обладнання, особистого складу та підготовки);

(d) Ґрунтуючись на винесених уроках Чорнобильської катастрофи, проводити дослідження, націлені на поглиблення, шляхом міжнародного співробітництва, загальних можливостей реагування на ядерні аварії [14].

До речі, у наслідок незаконного утримання з 24 лютого по 31 березня 2022 року Чорнобильської АЕС під контролем військ країни-агресора¹ «...з підприємства було викрадено понад 2 тис. одиниць майна: від станків, обладнання, інструментів та офісної техніки до меблів та одягу. Загалом загарбники викрали зі станції майна на більш ніж 26 млн грн.» <...> крім того агресори, «...вивели з ладу Центральну аналітичну лабораторію, яка досліджувала радіоактивні відходи на різних етапах поводження, через це персонал не міг здійснювати контроль за ними» [15].

Відомо, що кожне завдання, яке за своїм результатом було успішно виконано, зобов'язане настирливій та клопітливій

¹ Правоохоронці викрили генерал-майора російської поліції, який керував розграбуванням під час захоплення Чорнобильської атомної електростанції. Ним виявився Олег Якушев, повідомила генеральна прокурорка України Ірина Венедіктова [15].

діяльності. Так само усунення загроз посягання безперечно повинно залежати від цілеспрямованого опрацювання методики упередження та припинення небезпек, яка модулюється та удосконалюється за допомогою вироблення стратегії та тактики у ході навчань з ліквідації військових загроз з настанням кризової ситуації.

Позитивним прикладом у цьому напрямку виступає система навчань НАТО з врегулювання криз, яке проводиться з урахуванням та дотриманням стратегічного політико-військового рівня.

Навчання НАТО з врегулювання криз було започатковане ще у 50-х роках ХХ сторіччя з перших років «холодної війни» між Заходом та СРСР. Згодом це проявлялося у протистоянні між Варшавським договором та НАТО (навчання FALLEX «Осінні навчання», «Зимові навчання», «Цивільно-військові навчання»). Далі вже у 1980 роках навчання НАТО проводилося по парних роках... «...WINTEX-CIMEX були комплексними двотижневими динамічними навчаннями і навчаннями із забезпечення підкріплення на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях в усіх трьох сферах – на землі, на морі і у повітрі – із застосуванням сил, розгорнутих на постійній основі в Західній Європі, з тактичним ядерним виміром» [16].

Подібні навчання НАТО також проводилося на Балканах при ліквідації кризових ситуацій в Югославії, після чого цивілізоване міжнародне співтовариство почало дивитися на таке втручання як на легітимний засіб запобігання широкомасштабного порушення прав людини. Сучасний стиль проведення з врегулювання кризових ситуацій дедалі стає більш напруженими і за своїми масштабами вирішення завдань складним та проблематичним. Причинами їх викликання стають глобальна життєва нестабільність, гібридна та агресивна війна, кібератаки, широка міграція населення та тероризм.

Метою проведення навчання НАТО з ліквідації кризових ситуацій є зростання стратегічної культури, усвідомлення ризиків і готовності. Ці навчання покликані надати допомогу щодо з'ясування та вирішення широкого кола кризових сценаріїв, ролей, планів і процедур під час їх проведення. «...Навчання також об'єднують роздрібнені громади, які займаються врегулюванням криз в штаб-квартирі НАТО, у столицях країн Альянсу, стратегічних командуваннях і країнах-партнерах та допомагають їм обговорювати і готувати спільні висновки щодо навчань і щодо чинників, які допоможуть зменшити будь-які виявлені загрози» [16].

Продемонстрована міжнародна практика щодо реагування на кризові ситуації ще раз свідчить про весь дієвий механізм, суб'єктами якого виступають міжнародні організації, органи публічної влади та громадськість, діяльність яких у взаємодії з правоохоронними органами спрямована на усунення зовнішніх та внутрішніх загроз держави.

Великої уваги у забезпеченні реагування на кризові ситуації в умовах російської агресії заслуговує Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [17], у цьому нормативно-правовому акті ще задалегідь до неоголошеної російської агресії 2022 року було визначено «державну політику у сферах національної безпеки і оборони, спрямованої на захист: людини і громадянина - їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища - від надзвичайних ситуацій...» [17].

Згодом в Указі Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 «Про Стратегію національної безпеки України» було зазначено, що реалізація пріоритетів національних

інтересів України та забезпечення національної безпеки забезпечуватиметься за напрямками з урахуванням... <...> «...відновлення миру, територіальної цілісності та державного суверенітету на тимчасово окупованих територіях у Донецькій і Луганській областях України на основі міжнародного права...» [18].

Крім цього, в Законі особлива увага надається кризовим ситуаціям, які спричинені «...поширенням міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, що деструктивно впливає на розвиток України» [18].

Враховуючи та прогножуючи напад Росії на Україну в Стратегії також акцентується увага на зміцненні <...> «...боездатності Збройних Сил України, їх готовності...» із використанням «вмотивованого військового резерву», спрямованого на здійснення не тільки «...ефективної територіальної оборони», а також <...> «...здатності завдати таких неприйнятних для противника втрат на землі, у повітрі, на морі та у кіберпросторі, що унеможливить реалізацію його агресивних намірів, щоб громадяни України відчували себе у безпеці та захисті...» [18].

Основний інтерес у правовому аспекті щодо подальшої реалізації реагування на військово-політичну загрозу, що посягає на національну безпеку України заслуговує Указ Президента від 27 вересня 2021 року № 479/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про запровадження національної системи стійкості"» [19], в якому визначена Концепція національної системи стійкості. Мета, основні принципи, напрями, механізми і строки запровадження та функціонування національної системи стійкості спрямовані на забезпечення здатності держави і суспільства своєчасно ідентифікувати загрози, виявляти

вразливості та оцінювати ризики національній безпеці, запобігати або мінімізувати їх негативні впливи, ефективно реагувати та швидко і повномасштабно відновлюватися після виникнення загроз або настання надзвичайних та кризових ситуацій усіх видів, включаючи загрози гібридного типу, але не обмежуючись ними [19].

Не маловажним чинником у реагуванні на кризові ситуації під час злочинної російської агресії постає безпека цивільного населення. Починаючи від Стародавнього Риму та закінчуючи війнами XXI сторіччя, проблеми безпеки завжди хвилювали людство і не виключенням в цьому аспекті залишаються наслідки чисельної загибелі дітей та дорослого населення у повномасштабній злочинній війні, яка була розв'язана злісним ворогом України Росією. Тому історична пам'ять розвитку людства з її постійним віддзеркаленням прояву війни та миру ще раз нагадує про надзвичайні ситуації з жахливими наслідками від війн та звертається до всього міжнародного співтовариства із закликом до всесвітнього примирення та припинення ескалації військових дій.

Безперечно, загрози, які виникають у військовий час на відміну від мирного періоду характеризуються найбільш масштабноруйнівним посяганням на здоров'я та життя громадян, безпеку суспільства та непохитність інших державних цінностей та інтересів. Історична хронологія забезпечення безпеки життєдіяльності в мирний період, майже повсякденно прослідковувалась у проблемах реалізації медичної практики, яка, враховуючи нові технології та медикаменти, була пов'язана з наданням медичної допомоги населенню (праці Сенеки та медична практика Парацельса). Також не менш важливим аспектом у мирний період залишаються проблеми, вирішення яких торкаються дотримання правил техніки безпеки при охороні праці у сфері промисловості, тощо.

Не виключенням з цього процесу також виступають надзвичайні ситуації, які сталися в наслідок стихійного лиха, вчинення терористичних актів, санітарно-епідеміологічного захворювання та техногенних катастроф. Прикладом яких виступають: Куренівська трагедія, яка сталася в Києві 13 березня 1961 року, коли потужний селевий потік із Бабиного Яру крізь прорвану дамбу затопив Куренівку й призвів до загибелі 1500 людей [20]; Чорнобильська техногенна катастрофа, яка була спричинена в наслідок неконтрольованого розгону реактора, де з 600 000 ліквідаторів 10 % померло, а 165 000 отримали інвалідність¹; сьогоднішній всесвітній спалах епідемії на коронавірусне захворювання, яке продовжується більше двох років, забираючи життя та здоров'я людей.

Таким чином, аналіз реалізації практики настання надзвичайних ситуацій ще раз вказують на те, що вони виникають не лише у військовий, але і у мирний період, при якому, переважно, в наслідок людської вини, злочинної недбалості, некомпетентності та непрофесіоналізму виникають чисельні аварії та катастрофи.

У протидії з вказаними надзвичайними ситуаціями держава покладається на міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, одним з яких є Державна служба надзвичайної ситуації України.

У своїй діяльності Державна служба з надзвичайних ситуацій України (далі - ДСНС) спирається на Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, схваленої Указом Президента України від 26 березня 1999 р. № 284/99 від 24 червня 2004 р. [22],

¹ У 2019 р. американська розвідка розсекретила Звіт про Чорнобильську катастрофу. За її даними в перші дні катастрофи в офіційних документах СРСР число загиблих внаслідок техногенної катастрофи було зменшено в 50 разів, а всі, хто були поруч з четвертим енергоблоком, або загинули відразу, або отримали смертельну для людини дозу радіації [21].

положення якої виступають зразковим нормативно-правовим актом щодо проблем забезпечення природно-техногенної безпеки населення і територій в умовах постійного протиборства людини та природи, ліквідації наслідків від стихійного лиха, надзвичайних ситуацій в умовах техногенних аварій та подолання їх наслідків.

Державна система пострадянського періоду цивільного захисту на протязі свого існування та розвитку постійно прагнула до військового панування у всесвітньому змаганні холодної війни та в наслідок реалізації політики «пошуку потенціального ворога» перебувала у стані готовності розпочати військові дії як це прослідковується під час розв'язання російської агресії проти України.

Вже в перші роки існування самостійності України, було переглянуто попередню стратегію цивільного захисту про що зазначається у Концепції захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, і у подальшому напрямком її реалізації був зорієнтований на здійснення діяльності органів цивільного захисту як у мирний так і у воєнний період розвитку держави.

Не менш важливим нормативно-правовим актом у забезпеченні безпеки під час настання кризових ситуацій виступає Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI [23], який був прийнятий замість Закону України «Про правові засади цивільного захисту».

У Кодексі цивільного захисту України започатковано Єдину державну систему цивільного захисту та її складові, координаторами якої виступає Рада національної безпеки та оборони, яка визначає за дорученням Президента України відповідно до п. 8 частини першої статті 4 Закону України від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР «Про Раду національної безпеки і оборони України» концептуальні підходи та напрями щодо <...> «...оголошення стану війни, загальної або часткової

мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях, оголошення в разі потреби окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації» [24].

Відповідно до Кодексу цивільного захисту України, значну увагу в діяльності ДСНС звернуто на Положення про підсистему реагування на надзвичайні ситуації, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт єдиної державної системи цивільного захисту, яке було затверджене наказом МВС України від 04 травня 2016 року № 356 «Про затвердження Положення про підсистему реагування на надзвичайні ситуації, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт єдиної державної системи цивільного захисту» [25].

В сучасних умовах російсько-української війни українські рятувальники своєю непосильною працею в режимі нон-стоп щохвилини гасять осередки займання, розбирають завали, проводячи пошукові роботи, зміцнюють конструкції, щоб запобігти подальшим руйнуванням. Велика відповідальність також покладено на піротехнічні підрозділи при знешкодженні артилерійських боєприпасів, що не розірвалися та здійсненні розмінування звільнених від окупантів міст та селищ. З початку війни 2022 року станом на 11 травня ДСНС було досліджено понад 20 тисяч гектарів території, виявлено та знешкоджено понад 100 тисяч предметів. Спираючись на міжнародний досвід, розмінування території України після бойових дій та відходу російських окупантів може зайняти п'ять-десять років.

Самі рятувальники в умовах російської агресії з метою неформального способу розшифровки аббревіатури ДСНС свою роботу окреслили так: «Допомагаємо стримувати наступ сволоти».

Нажаль, з початку російської агресії 2022 року станом на 8 квітня загинуло 27 українських рятувальників, ще 72 співробітники ДСНС отримали травми.

3. Висновки

Таким чином, не зважаючи на те, що реорганізація ДСНС розпочалась ще восени 2018 року, її реформа була спрямована на те, щоб легалізувати ті норми, які діють сьогодні, тому що на практиці наполовину протипожежні служби забезпечуються саме місцевим бюджетам. У подальшому для ефективної взаємодії ДСНС з іншими оперативними службами правоохоронних органів повинно бути закладено вагомі нормативно-правові засади, які на підставі чинного законодавства та практики діяльності органів публічної влади повинні у воєнний період бути спрямовані на реалізацію дієвого механізму, складові якого здатні вирішувати завдання щодо удосконалення державної програми та далекоглядної стратегії застосування заходів локалізації наслідків вчинення загроз національній безпеці.

Враховуючи сьогоднішній військовий стан в державі, правовий аналіз наукових розвідок і, насамперед, недостатнє правове забезпечення реагування на кризові ситуації в країні вітчизняне законодавство бажає бути набагато регламентованим та наближеним до сучасних проблем протидії зовнішнім та внутрішнім викликам, які вироблені багатолітньою військовою практикою на Сході України та спиратися на позитивний зарубіжний та національний досвід застосування дій силами оперативно-рятувальних служб цивільного захисту.

Однією з проблем, яка також ще залишається не вирішеною – це налагодження цілеспрямованої взаємодії правоохоронних органів з місцевими громадами. Як свідчить досвід діяльності інформаційної системи державного оповіщення між службами надзвичайних ситуацій та місцевими громадами, більшість громадян не достатньо знають своїх обов'язків як діяти при настанні надзвичайної ситуації, не володіють інформацією про знаходження пунктів укриття при оповіщенні повітряної тривоги. З цією метою в Україні слід прийняти нову модель Державної концепції,

реалізація якої не лише у мирний але і у військовий період, повинна бути спрямована на вдосконалення напрямів діяльності органів публічної влади у сфері безпеки життєдіяльності у протидії загрозам національним цінностям та інтересів.

Таким чином, аналіз дослідження правового забезпечення реагування на військово-політичну загрозу, що посягає на національну безпеку України, ще раз вказує на актуальність вказаної наукової розробки, що вимагає в умовах російсько-української війни удосконалення нормативної основи та прийняття нових змін та рекомендацій щодо їх оптимізації.

Список використаних джерел

1. Втрати у російсько-українській війні (з 2014). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Найбільше постраждало дітей від обстрілів рф у Донецькій та Харківській областях, - прокуратура. URL: <https://v-variant.com.ua/uk/naybilshe-ditey-vid-obstriliv-rf-postrazhdalo-v-donetskiy-i-kharkivskiy-oblastiakh-proku-ratura>.
3. Загальна декларація прав людини: резолюція 217 А (III) Генеральної асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Друга світова війна. Втрати України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/druha-svitova-viyna-vtraty-ukrayiny/31438354>. Html.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
6. Агресія проти України: резолюцію Генеральної Асамблеї ООН від 2 березня 2022 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3418304-agresia-proti-ukraini-rezolucia-genasamblei-oon.html>.
7. Д. Кулеба. Резолюція «Агресія проти України» буде використана у міжнародних судах. URL:

- <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3418288-kuleba-pro-rezoluciu-genasamblei-oon-tak-vigladae-antivoenna-koalicia-za-ukrainu.html>.
8. Загребельний О.В. Особливості врегулювання воєнно-політичних конфліктів: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2017. 242 с.
 9. Звіт про результати за 2021 рік: Представництво Організації Об'єднаних Націй в Україні. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-06/UN-CountryResultsReport-2021UA_v02.pdf
 10. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) від 18.10.1907 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_222.
 11. Безпека і захист гуманітарного персоналу та захист персоналу організації об'єднаних націй. URL: https://www.ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/byeityena-k-iashyfkh-gtsparkkhaursgs-tyeufsrats-kha-iashyfkh-tyeufsrats-sugarkiaschkl-sb-zherarysh/.
 12. Українці рятують життя і надають допомогу там, де цього найбільше потребують. URL: <https://www.unhcr.org/ua/36753>.
 13. Співробітництво у сфері планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/spivrobotnictvo-u-sferi-planuvannya-na-vipadok-nadzvichajnih-situacij-civilnogo-harakteru>
 14. Про взаєморозуміння щодо планування при надзвичайних ситуаціях цивільного характеру та готовності до катастроф між Міністерством України з надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Організацією Північноатлантичного

- договору: Меморандум 950_004 від 16 грудня 1997 року: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_004#Text.
15. Мародерством на ЧАЕС керував генерал-майор російської поліції. URL: <https://zaxid.net/news/>
 16. Навчання НАТО з врегулювання криз: підготовка до невідомого. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2020/02/07/navchannya-nato-z-vregulyuvannya-kriz-pdgotovka-do-nevdomogo/index.html>.
 17. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
 18. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
 19. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року № 479/2021 "Про запровадження національної системи стійкості": Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про запровадження національної системи стійкості". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text>.
 20. Бабин Яр і Куренівка: головні трагедії Києва. Архів оригіналу за 25 травня 2021. URL: ikyuanyn.com.
 21. Звіт американської розвідки про Чорнобильську катастрофу розсекретили через 33 роки. URL: <https://racurs.ua/ua/n125698-zvit-amerykanskoji-rozvidky-pro-chornobylsku-katastrofu-rozsekretily-cherez-33-roky.html>.
 22. Про Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій: Указ Президента

- України від 26 березня 1999 р. № 284/99.URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284/99#Text>.
23. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.
24. Закон України Про Раду національної безпеки і оборони України: прийнятий 5 березня 1998 року № 183/98 {зі змінами та доповненнями} // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 35. Ст.237.
25. Про затвердження Положення про підсистему реагування на надзвичайні ситуації, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт єдиної державної системи цивільного захисту: наказ МВС України від 04 травня 2016 року № 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0792-16#Text>